

Barbara Witos¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Osoba św. Melanii Młodszej w świetle *Vita Sanctae Melaniae Senatricis Romae* autorstwa Geroncjusza

Życie św. Melanii Młodszej senatorki rzymskiej autorstwa Geroncjusza stanowi podstawowe źródło pisane dotyczące rzezczonej świętej. Jednak do tej pory w języku polskim nie mamy jej biografii czy poświęconych jej artykułów naukowych, powstałych w oparciu o teksty źródłowe. Spotykamy jedynie noty biograficzne w ogólnych opracowaniach z zakresu historii duchowości chrześcijańskiej² oraz hasła biograficzne w słownikach hagiograficznych³

¹ Barbara Witos, ur. 14.04.1980 w Żywcu, mgr lic. teologii, katecheta w Zespole Szkół Łączności w Krakowie. Absolwentka studiów podyplomowych z franciszkanizmu na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Doktorantka WT UPJPII w Krakowie. Publikacje: *Freski o tematyce maryjnej z katakumb św. Pryscylli jako zapis wczesnochrześcijańskiej pobożności*, „Polonia Sacra” 18 (2014) 4 (37) s. 81–99; *Historyczno-teologiczne znaczenie grot Nowego Testamentu*, Kraków 2015.

² Por. H. Misztal, *Geniusz kobiety. Aspekt etyczno-społeczny*, Sandomierz 1996, s. 36; L. Swan, *Zapomniane matki pustyni. Pisma, życie i historia*, tłum. P. Kaźmierczak, Kraków 2005, s. 135–139.

³ Por. 31 grudnia; 2) *św. Melania Młodsza, wdowa*, 383–439, [w:] W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Łódź 1984, s. 804–805; *Melania*, [w:] H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1995, s. 412.

i w *Encyklopedii katolickiej*⁴. Powyższy *status quaestionis* biografii Melanii Młodszej w języku polskim skłonił mnie do uzupełnienia tej luki. Tekstami źródłowymi dla opracowania niniejszego życiorysu Melanii Młodszej są łacińska i grecka wersja *Vitae Sanctae Melaniae Senatricis Romae* autorstwa Geroncjusza. W niniejszym studium najpierw poruszę historię przekazu tekstu życiorysu Melanii Młodszej, w tym problem tradycji manuskryptów oraz kwestie tekstu oryginalnego, datacji i autorstwa życiorysu (1). Następnie omówię zagadnienia biograficzne dotyczące dziejów Melanii Młodszej od urodzenia do nawrócenia ascetycznego (2) oraz jej życie od nawrócenia aż do śmierci (3).

1. Historia przekazu tekstu

Vitae Sanctae Melaniae Senatricis Romae

1.1. Tradycja manuskryptów

Życiorys Melanii Młodszej po raz pierwszy został opublikowany w języku łacińskim w 1556 roku przez Luigiego Lippomano. Było to tłumaczenie z greckiego tekstu Symeona Metafrastes⁵. Natomiast wersja grecka tegoż życiorysu została zamieszczona przez Malou dopiero w 1864 roku, w 116 tomie *Patrologia Graeca* wydawanej przez Jacques'a Paula Migne'a⁶. Nie był to jednak jeszcze tekst kompletny. Znaczna jego część została odnaleziona w 1885 roku w tzw. manuskrypcie paryskim E⁷. W 1889 roku Charles de Smedt wydał kompletną edycję łacińskiego manuskryptu z życiorysem Melanii Młodszej, uzupełniając lukę w rozdziałach 53–

⁴ Por. P. Szczur, *Melania Młodsza*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. A. Bednarek i in., Lublin 2008, k. 488. Hasło niestety zawiera błędy rzeczowe. Autor raz nazywa Pinianusa mężem, a raz synem Melanii. Brak również odniesień do wydań krytycznych samego *Vita Melaniae*.

⁵ Opublikowane w serii *Sanctorum Priscorum Patrum Vitae*, vol. 5, Venetiis 1556.

⁶ Por. Simone Metafraste, *Vita et conversatio sanctae Melanae Romanae*, PG 116, kol. 753–794.

⁷ Por. A. Molinier, C. Kohler, *Itinera Hierosolymitana latina lingua exarata*, Genevae 1885, s. 133–142.

56 tekstem życiorysu zaczerpniętym od Symeona Metafrasta⁸. Natomiast bollandyści wyodrębnili w rzymskiej bibliotece Barberini poszukiwany grecki tekst (tzw. manuskrypt B, inaczej *Barberinianus Graecus* 318). Nie mogli od razu go opublikować, ponieważ wydanie wymagało opracowania właściwego aparatu krytycznego. Bollandyści nie wiedzieli, że w tym samym okresie nuncjusz apostolski w Hiszpanii arcybiskup Mariano Rampolla del Tindaro⁹ odnalazł w bibliotece Escorialu manuskrypt zawierający kompletny tekst łaciński *Życia Melanii* (tzw. manuskrypt D). Rampolla dokonał swojego odkrycia w 1884 roku, ale ogłosił je dopiero w 1900 roku, w Rzymie, już jako kardynał (był nim od 14 marca 1887 roku) na drugim międzynarodowym kongresie archeologii chrześcijańskiej. Wówczas bollandyści w roku 1903 wydrukowali pod redakcją Hippolyte'a Delehaye'a grecki tekst życiorysu Melanii Młodszej z krótkim wprowadzeniem składającym się z trzech stron i nielicznymi uwagami podkreślającymi rozbieżności pomiędzy tekstem Metafrasta wydanym przez Migne'a a tekstem łacińskim¹⁰. Bollandyści doskonale zdawali sobie sprawę, iż było to wydanie prowizoryczne. W 1905 roku Rampolla opublikował wynik swych badań nad tekstem łacińskim i greckim życiorysu Melanii Młodszej. Kardynał Rampolla w oparciu o 9 manuskryptów (na 10 istniejących) opublikował zatem w jednym tomie krytyczne wydanie *Vita Latina*¹¹, *Vita Graeca* i dodatkowo przekład włoski życiorysu Melanii Młodszej¹².

⁸ Por. Ch. De Smedt, *Vita S. Melaniae Junioris auctore coevo et sanctae familiari*, „Analecta Bollandiana” 8 (1889), s. 16–63.

⁹ Mariano Rampolla del Tindaro (1843–1913), badacz antyku chrześcijańskiego, kardynał od 1887 roku. Po śmierci Leona XIII w 1903 roku kard. Rampolla był wymieniany jako *papabile*, próbował uzyskać poparcie Rosji i Niemiec, obiecując wcześniej władzom carskim, że w razie wyboru na papieża wprowadzi język rosyjski zamiast polskiego do kościołów katolickich na terenach zaboru rosyjskiego. Jednak cesarz Austrii Franciszek Józef I zablokował jego kandydaturę poprzez zgłoszenie *lus exclusive* za pośrednictwem księcia kardynała Jana Puzyny z Krakowa. Por. J. Urban, *Relacja kard. Jana Puzyny o konklawe 1903 r. i o jego słynnym weto*, „Folia Historica Cracoviensia” 8 (2002), s. 273–276.

¹⁰ Por. H. Delehaye, *S. Melaniae Junioris Acta Graeca*, „Analecta Bollandiana” 22 (1903), s. 5–50.

¹¹ Por. M. Rampolla del Tindaro, *Sancta Melania Giuniore, Senatrice Romana*, Tipografia Vaticana, Roma 1905, s. 3–40.

¹² M. Rampolla del Tindaro, *Sancta Melania Giuniore, Senatrice Romana*, s. 41–92; Geron-tius, *Vie de Sainte Melanie*, édition bilingue français-grec, introduction, traduction et notes par D. Gorce, Paris 1962 (Sources Chretiennes, 90) [dalej: *Vitae Melaniae* V. G.].

Jeśli chodzi o współczesne edycje krytyczne, to w 1962 roku Denys Gorce wydał swą edycję *Vita Graeca* Melanii Młodszej na bazie greckiej edycji jej życiorysu Rampolli. Gorce ograniczył się jedynie do zasygnalizowania rozbieżności tekstu greckiego z edycji Rampolli z tekstem greckim z edycji Delehaye'a¹³. Natomiast w 2002 roku Patrick Laurence opublikował najnowszą edycję krytyczną *Vita Latina* Melanii Młodszej. Została ona zredagowana na podstawie zupełnie nowej kolekcji manuskryptów już studiowanych w zestawieniu z manuskrytem C, do tej pory nieopracowanym¹⁴.

1.2. Kwestia tekstu oryginalnego

W edycjach od XVI wieku posiadamy dwie redakcje życiorysu Melanii Młodszej, grecką i łacińską. W XX wieku rozpoczęto zatem dyskusję o tekście oryginalnym i pierwszeństwie jednej wersji edycji życiorysu nad drugą. W 1906 roku Adhémar d'Alès zaznaczył, że wszystkie niepewności związane z tekstem oryginalnym *Życia* Melanii Młodszej pozwalają domniemywać, że pierwotnie został dokonany raczej dosyć niedokładny przekład życiorysu z języka greckiego na język łaciński niż transkrypcja z łaciny na grekę¹⁵. Natomiast w opinii preferujących pierwszeństwo redakcji łacińskiej nad grecką zaznaczano, że tekst grecki jest ułożony według porządku chronologicznego, natomiast w redakcji łacińskiej napotykałyśmy na swoistą lukę czasową w narracji w rozdziale 34. Miałoby to sugerować, iż tekstem pierwotnym była redakcja łacińska, a wspomniany brak w tekście łacińskim został jedynie uzupełniony późniejszym tekstem z redakcji greckiej¹⁶.

Co więcej, zaczęto też sugerować, że istnienie pewnych szczegółów życiorysu, które pojawiają się tylko w jednej redakcji, pozwa-

¹³ Por. Gerontius, *Vitae Melaniae V. G.*

¹⁴ Por. Gérontius, *La vie latine de sainte Mélanie*, édition critique, trad. et commentaire par P. Laurence, Jerusalem 2002 (Studium Biblicum Franciscanum, Collectio Minor 41) [dalej: *Vitae Melaniae V. L.*].

¹⁵ A d'Alès, *Le deux Vies de sainte Mélanie la Jeune*, „Analecta Bollandiana” 35 (1906), s. 401–450.

¹⁶ Por. *Vitae Melaniae V. G.*, s. 168.

la myśleć, że dwie redakcje tekstu zostały napisane przez dwie różne osoby, a oryginałem był jednak grecki tekst Geroncjusza¹⁷. Według Mariana Rampolli tekstem pierwotnym byłby ten łaciński, a błędy zawarte w tekście byłyby spowodowane procesem przepisywania życiorysu z jednego manuskryptu do drugiego. Zdaniem tego badacza *Vita Latina* byłaby nawet lepsza pod względem zawartości merytorycznej niż *Vita Graeca*¹⁸. Była to jednak opinia mniejszościowa, gdyż zdecydowana większość współczesnych badaczy (Adhémar d'Alès¹⁹, Elizabeth A. Clark²⁰, Denys Gorce²¹, Patrick Laurence²²) dowodzi, że językiem oryginału był grecki, natomiast obie redakcje tekstu (*Vita Latina* i *Vita Graeca*) są dwoma sobie współczesnymi tekstami, z których każdy zawiera własne, odmienne dodatki²³.

1.3. Kwestia datacji

Zdaniem Rampolli pierwotny tekst był napisany w latach 440–442, zaraz po śmierci Melanii Młodszej²⁴. Adhémar d'Alès przesuwa datę powstania na lata 450–455 (tj. od śmierci cesarza Teodozjusza II do śmierci cesarza Walentyniana III)²⁵. Elizabeth A. Clark proponuje nieznaczną korektę daty na lata 452–455²⁶. Natomiast Patrick Laurence wnioskuje o dacie powstania następująco: według *Vita Melaniae* 67, 1 Melania przed śmiercią zwróciła się do jednego z miejscowych biskupów, zachęcając go, aby wziął w opiekę jej kościół i monastery. Fakt ten sugeruje,

¹⁷ Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 123.

¹⁸ Por. M. Rampolla del Tindaro, *Santa Melania Giuniore Senatrice Romana*, dz. cyt., s. 47.

¹⁹ Por. A. d'Alès, *Le deux Vies de sainte Mélanie la Jeune*, dz. cyt., s. 448–450.

²⁰ Por. Gérontius, *The life of Melanie the Younger*, ed. E. A. Clark, New York–Toronto 1984, s. 5–22.

²¹ Por. *Vitae Melaniae V. G.*, s. 53.

²² Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 117.

²³ Por. T. Špidlik, *Melania la benefattrice (383–440)*, Milano 1986, s. 147–165; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, a cura di L. Coco, Roma 2013, s. 15–17 (Collana dei Testi Patristici, 229).

²⁴ Por. M. Rampolla del Tindaro, *Santa Melania Giuniore Senatrice Romana*, dz. cyt., s. 47, n. 3.

²⁵ Por. A. d'Alès, *Le deux Vies de sainte Mélanie la Jeune*, dz. cyt., s. 430.

²⁶ Por. Gérontius, *The life of Melanie the Younger*, dz. cyt., 19.

zaniem Laurence'a, iż wspomnianym biskupem był Juwenal, gdyż to właśnie on w tamtym czasie był biskupem Jerozolimy i odpowiadał za opiekę nad tamtejszymi kościołami i monasterami²⁷. Co więcej, te rozważania pozwalają Laurence'owi na wnioskowanie, iż redakcja oryginału *Vita Melaniae* dokonałaby się w okresie bezpośrednio po 452 roku oraz że w tym właśnie okresie, to jest pomiędzy rokiem 452 a 453 dokonałaby się także redakcja zarówno *Vita Latina Sanctae Melaniae*, jak i *Vita Graeca Sanctae Melaniae*²⁸.

1.4. Kwestia autorstwa

Sam biograf określa się jako współczesny Melanii i naoczny świadek wydarzeń. Przypuszcza się, iż był to grecki mnich należący do jednego z monasterów, które Melania założyła w Jerozolimie. Cyryl ze Scytopolis, jeden z najbardziej cenionych hagiografów greckich tamtego okresu, mówiąc o nim jako o tym, który „kierował przez czterdzieści pięć lat klasztorami świętej Melanii”, tak że nazywano go „następcą błogosławionej Melanii” podał, że miał on na imię Gerontius. Gdy w 1889 roku Charles de Smedt opublikował swą edycję życiorysu, potwierdził w niej imię Geroncjusza. Jako biograf dysponował on licznymi informacjami dotyczącymi zarówno Melanii, jak i jej rodziny.

Po śmierci Pinianusa kontynuował pracę tego ostatniego i przy tej okazji przedstawił się jako duchowny, który z nią przebywał. W języku łacińskim referował to w pierwszej osobie: „qui cum eadem perseverabam” (ja, który z nią przebywałem). Był więc prawdopodobnie kapelanem tej rodziny i człowiekiem zaufanym. Melanii przypisał swoje nawrócenie i powołanie monastyczne. Czy był również jej duchowym ojcem i spowiednikiem? Ten aspekt nie został nigdy przebadany. Melania za pośrednictwem Geroncjusza kontaktowała się ze światem zewnętrznym, jemu powierzyła nadzór nad budową kaplicy, rozmowy z urzędnikami, porządkowanie swoich notatek. Ale najważniejsze jest to, że zanim zmarła, powierzyła mu zarządzanie swoimi klasztorami.

²⁷ Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 137.

²⁸ *Vitae Melaniae V. L.*, s. 141.

Tak więc najprawdopodobniej to właśnie on był autorem jej biografii. Podzielał też zarówno jej praktykę ascezy oraz nieangażowania się w spory teologiczne²⁹.

2. Życie Melanii Młodszej od urodzenia do nawrócenia ascetycznego

Melania Młodsza urodziła się w Rzymie w roku 383 (według Rampolli) lub w 385 (według Laurence'a)³⁰. Była córką senatora rzymskiego Waleriusza Publicoli i Albiny Ceionii oraz wnuczką Melanii Starszej³¹, chrześcijańskiej ascetki i fundatorki wielu klasztorów, na cześć której otrzymała swoje imię. Przynależała więc do jednej z najstarszych rodzin antycznego Rzymu, do rodu Waleriuszy (*gens Valeria*)³². Jej ojciec, senator Waleriusz Publicola, pełnił urząd pretora miejskiego (*praetor urbanus*). Matka Melanii według dawnego zwyczaju zajmowała się domem i żyła w cieniu swojego męża. Geroncjusz w *Vitae Sanctae Melaniae* nie mówi wiele o Albinie aż do momentu, kiedy została wdową i wraz z córką rozpoczęła życie w ascezie. Melania miała młodszego brata, który zmarł w wieku kilku lat. Jako jedynaczka dziedziczyła więc cały majątek rodziców, który obejmował posiadłości w Italii, Hiszpanii, Galii, Brytanii oraz rzymskiej

²⁹ Por. Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 13–15.

³⁰ Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 316.

³¹ Podstawowe źródła dla życiorysu Melanii Starszej (ur. 342, zm. ok. 410): Paulinus Nolana, *Epistula 29, Sancti Pontii Meropii Paulini Nolani Epistulae*, hg. von G. de Hartel, M. Kamptner, Vienna 1999², s. 247–262 (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum [dalej: CSEL], 29); Palladio; *La storia Lausiaca*, a cura di G. J. M. Bartelink, introduzione di Ch. Mohrmann, trad. Di M. Barchiesi, Verona 1974, s. 46, 54–55, Verona 1974; *Die Chronik des Hieronymus*, hg. von R. Helm, Berlin 1956² (Griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, 7); *Sancti Eusebii Hieronymi Epistulae*, hg. von I. Hilberg, Vienna 1996² (CSEL 54); najważniejsze opracowania: F. X. Murphy, *Melania the Elder: a biographical note*, „Traditio” 5 (1947), s. 59–77; K. W. Wilkinson, *The Elder Melania's missing decade*, „Journal of Late Antiquity” 5.1 (Spring 2012), s. 166–184.

³² Por. *Valeria Gens*, [w:] *Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, ed. W. Smith, Boston 1867, vol. 3, s. 1215.

części Afryki Północnej³³. Rodzice Melanii pragnęli, by ich córka była wykształcona, znała retorykę, aby umiała się odnaleźć na salonach i uczestniczyć w prowadzonych tam dialogach. Wśród Waleriuszy z Celio panowała przyjazna atmosfera. Wujowie Melanii byli intelektualistami, często przebywającymi w ich domu. Jednak autorytet stanowiła dla niej babcia, bogobojna matrona rzymska, wielkoduszna dobrodziejka wielu instytucji kościelnych, której imię podczas rodzinnych dysput rzadko było wymawiane. Powodem, dla którego o Melanii Starszej rzadko wspomniano, były nadzarpnięte finanse rodziny, o których „zmarowanie” na cele dobroczynne była oskarżana. Sposób, w jaki wyrażano się o Antonii Melanii, był dla Melanii Młodszej tajemniczy, a co za tym idzie jej postać wzbudzała w niej coraz większe zainteresowanie³⁴.

Aby majątek rodzinny nie został rozporoszony, decyzją rodziców w roku 397 (według Rampolli) lub w 398 (według Laurence’a), w wieku 14 lat Melania została żoną swego kuzyna, siedemnastoletniego Waleriusza Pinianusa³⁵. Był on synem ówczesnego *praefectus urbi* Waleriusza Sewera. Młodzi małżonkowie zamieszkali w rzymskiej willi rodziców Melanii. Po ślubie pragnęła ona choć po części zrealizować swoje pragnienia ascetyczne³⁶, dlatego starała się przekonać męża do życia we wstrzemięźliwości seksualnej³⁷. Melania pragnęła stworzyć tzw. białe małżeństwo.

³³ Por. *Vitae Melaniae V.L.*, s. 172; zob. też: R. Étienne, *Ausone, propriétaire terrien et le problème du lattifundium au IVe siècle ap. J. C.*, [w:] *Institutions, société et vie politique dans l'Empire Romain au IVe siècle ap. J. C.*, a cura di M. Christol et alii, Selci Lama (Perugia) 1992, s. 310–311 (Collection de l'École Française de Rome 159); R. W. Mathisen, *Fifth-century visitors to Italy: business or pleasure?*, [w:] *Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, ed. J. Drinkwater, H. Elton, Cambridge 1992, s. 230–235.

³⁴ Por. *Vitae Melaniae V.L.* 1, s. 152; *Vitae Melaniae V.G.* 1, s. 130; T. Špidlik, *Melania la benefactrice*, dz. cyt., s. 16–23.

³⁵ *Vitae Melaniae V.L.*, s. 316.

³⁶ Por. *Vitae Melaniae V.L.*, s. 158; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 27–28; T. Špidlik, *Melania la benefactrice*, dz. cyt., s. 24–32.

³⁷ *Vitae Melaniae V.L.* 1.2, s. 158: „Si uolueris habitare mecum secundum legem et castitatis et continentiae, dominum meum te cognoscam et consultorem uitae meae esse confitear; si autem graue tibi hoc quasi adulescenti uidetur, omnes meas facultates suscipe et tantum corpus meum liberum effice, ut perficiam secundum Deum desiderum meum”; przekład polski: „Jeśli Ty, mój Panie, chcesz praktykować czystość i zamieszkać ze mną zgodnie z prawem wstrzemięźliwości, uznam Cię jako pana i władcę mojego życia. Ale jeśli to wydaje ci się zbyt trudne, jeśli nie potrafisz zapanować nad pokusami młodości, oto wszyst-

Mąż uznał jej pomysły za niezbyt mądre, starał się jednak dojść z żoną do kompromisu³⁸.

Nie tylko Pinianus pragnął potomka, również rodzice Melanii oczekiwali, że przedłuży ona linię rodziny³⁹. Prawdopodobnie pod koniec 398 lub na początku 399 roku Melania urodziła córkę⁴⁰. Już od pierwszych chwil życia dziecka obawiała się o jego przyszłość, gdyż córka miała stać się w przyszłości dziedziczką olbrzymiej fortuny, która zdaniem Melanii mogła być przyczyną przykrych doświadczeń. Oboje z mężem postanowili oddać córkę na służbę Bogu. Dziadkowie nie byli zachwyceni wiadomością, że ich pierwsza wnuczka została poświęcona Bogu. Pomimo narodzin córki Melania nie zrezygnowała z pragnienia życia w ascezie. Ograniczyła do minimum nawet korzystanie z łaźni publicznych i poprzestawała na skromnym myciu twarzy, przez co stała się pośmiewiskiem dla innych kobiet⁴¹.

Melania miała nieustannie zachęcać męża do ascetycznego życia i modlitwy. Pinianus jednak nie tracił chęci posiadania dziedzica. Kiedy miało się urodzić drugie dziecko, zbliżało się święto św. Wawrzyńca. Melania spędziła wówczas całą noc, klęcząc w kaplicy i czuwając. Rankiem następnego dnia wraz z matką udała się do kościoła męczennika. Kiedy wróciła, zabrała się za ciężką pracę fizyczną, przez co prawdopodobnie przedwcześnie urodziła syna (404)⁴². Niestety dziecko to wkrótce zmarło, zaraz po przyjęciu chrztu⁴³. Melania ciężko zachorowała, obawiano się,

kie moje dobra, składam je u twoich stóp, możesz używać ich dla twej przyjemności. Daj tylko wolność memu ciału, bym mogła zaprezentować Chrystusowi w dniu sądu mą duszę bez skazy. Tak bym zgodnie z wolą Bożą mogła spełnić moje pragnienia” (tu i dalej tłumaczenia własne).

³⁸ *Vitae Melaniae V. L.* 1.3, s. 158: „Sustine ut habeamus duos natos propter substantiarum nostrarum hereditatem et cum Dei uoluntate pariter abrenuntiemus”; przekład polski: „Kiedy będziemy mieli zgodnie z Boską wolą dwoje dzieci, które będą mogły zastąpić nas w zarządzaniu naszymi dobrami, my dwoje, za obopólną zgodą, rezygnujemy z dóbr doczesnych”.

³⁹ Por. *Vitae Melaniae V. G.* 1, s. 130.

⁴⁰ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 2, s. 160; *Vitae Melaniae V. G.* 2, s. 132; *Vitae Melaniae V. L.*, s. 316.

⁴¹ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 2.1–3, s. 160; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 28; T. Śpidlik, *Melania la benefratice*, dz. cyt., s. 31–32; P. Brown, *Ciało i społeczeństwo. Mężczyźni, kobiety i abstinencja seksualna we wczesnym chrześcijaństwie*, przeł. I. Kania, Kraków 2006, s. 428.

⁴² *Vitae Melaniae V. L.*, s. 316.

⁴³ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 3, s. 160; *Vitae Melaniae V. G.* 3, s. 132.

że umrze. Wymogła wtedy na mężu zobowiązanie do życia we wstrze-
mieźliwości pćciowej⁴⁴.

Waleriusz Pinianus złożył przysięgę, że jeżeli żona wróci do zdrowia, zgodzi się na życie w czystości. Po decyzji męża Melania wyzdrowiała w bar-
dzo krótkim czasie. Oboje uznali wówczas, że tak szybki powrót do zdrowia
był dziełem Opatrzności⁴⁵. W tym samym 404 roku zmarła niespodziewa-
nie ich kilkuletnia córka, co przez ascetycznie nastawionych małżonków
zostało odczytane jako kolejny znak potwierdzający słuszność życia we
wstrzeźliwości pćciowej. Natomiast cała ta sytuacja wywołała zażeno-
wanie wśród członków ich rodzin. Melania, korzystając z żałoby po śmierci
dzieci, zaprzestała noszenia jedwabnych sukien i biżuterii, które zamieniła
na proste szaty żałobne. Choć jako małżeństwo nadal mieszkali w willi ro-
dziców, Melania zamknęła się w prywatnej celi. Zachowanie Melanii wzbud-
ziło obawę rodziców o reakcję innych rodów senatorskich⁴⁶. Mieszkanie
z rodzicami nie pozwalało im jednak na swobodną realizację życiowego
celu, Melania była zobowiązana do przestrzegania poleceń własnego ojca
i podtrzymywania honoru rodziny zgodnie z prawem *pater familias*. Zach-
owanie Waleriusza miało podłoże osobiste, nie chciał dopuścić do tego, by
córka poszła w ślady jego matki, Melanii Starszej⁴⁷.

Melania nie ukrywała swoich pragnień ascetycznych. Jej argumenty
spotykały się jednak za każdym razem z krytyką rodziców. Zdaniem Me-
lanii dyskusje te były bezużyteczne⁴⁸. Marzenia zaczęły nabierać realnych
kształtów dopiero po rozmowie z babką, która przybyła z Jerozolimy do

⁴⁴ *Vitae Melaniae V. L.* 6.3: „Si uis me uiuere da uerbum Domino quia iam ex hoc mecum
in castitate permanes, et statim me Dominus uisitabit”, s. 164; przekład polski: „Powied-
cie mu, że jeśli chce, żebym była żywa, musi przysiąc Panu, że spędzimy resztę naszego ży-
cia w czystości, tylko w ten sposób zobaczy moc Chrystusa”.

⁴⁵ Por. T. Špidlik, *Melania la benefratice*, dz. cyt., s. 38.

⁴⁶ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 6, s. 164–166; *Vitae Melaniae V. G.* 6, s. 136.

⁴⁷ Nie było to zachowanie odosobnione. Rzym senatorski w drugiej połowie IV wie-
ku był już w dużej mierze chrześcijański, jednak rodziny arystokratyczne pozuwały się też
do zachowywania dawnych tradycji rodowych. Ambroży z Mediolanu w traktacie *O dziewi-
cach* często wyrażał słowa nagany dla ojców i matek negujących powołanie ascetyczne swo-
ich dzieci. Por. Ambrosius Aurelius, *De virginibus* 1,7.32–35, tytuł polski: *O dziewicach*, tłum.
W. Szoldrski, K. Obrycki, [w:] św. Ambroży, *Wybór pism*, cz. 2, Warszawa 1986, s. 189–190 (Pis-
ma Starochrześcijańskich Pisarzy, 35).

⁴⁸ Por. T. Špidlik, *Melania la benefratice*, dz. cyt., s. 40.

Rzymu w 399 lub 400 (według Laurence'a), lub w marcu 402 roku (według Rampolli). Rodzina przyjęła tę wiadomość z radością, jednak w sercu Publicoli zagościł lęk, gdyż zawsze był przeciwny życiu matki w ascezie. Przed powrotem do Jerozolimy babka poprosiła wnuczkę o cierpliwość i zaufanie do Boga oraz aby nie odsuwała zbyt długo na bok Bożych planów⁴⁹.

Waleriusz Publicola zachorował na nieuleczalną chorobę i prosząc córkę o wybaczenie⁵⁰, zmarł w lutym lub marcu 404 (według Rampolli) albo w 405 roku (według Laurence'a)⁵¹. Albina Ceionia pod wpływem ostatnich wydarzeń w rodzinie uległa sugestiom córki. Melania Młodsza podjęła wtedy wraz mężem i matką decyzję o konwersji na ascetyczny rodzaj życia, w tym wyrzeczeniu się współżycia seksualnego (biograf od rozdz. 6, 7 zaczyna nazywać męża Melanii „suo fratre Piniano” – „jej bratem Pinianusem”) i o opuszczeniu rzymskiej Villa Celio⁵². Natomiast posiadłość przy Via Appia przeznaczono na schronisko dla pielgrzymów przybywających do Rzymu⁵³.

3. Życie Melanii Młodszej od nawrócenia ascetycznego do śmierci

Przeprowadzka na wieś w styczniu 405 roku (według Rampolli; ogólnie w 405 według Laurence'a)⁵⁴ stała się dla Melanii okazją do dalszej refleksji religijnej, trwania w ascetycznym nawróceniu oraz kolejnych zachęt, aby jej mąż zaczął chodzić jak ona sama, w prostych szatach⁵⁵. Pinianus odło-

⁴⁹ T. Špidlik, *Melania la benefratrice*, dz. cyt., s. 33–36.

⁵⁰ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 7.1–2, s. 166: „Audi, filia, et uide et inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum et domum patris tui (...). Bonum est uiro cum sumpserit iugum in iuuentue sua, sedebit singularis”; *Vitae Melaniae V. G.* 7.1, s. 138, przekład polski: „Posłuchaj córko, nachyl się nade mną i popatrz w moje oczy, zapomnij o ludzich i domu twego ojca [...]. Jest dobrze, kiedy człowiek niesie jarzmo swej młodości”.

⁵¹ *Vitae Melaniae V. L.*, s. 316.

⁵² *Vitae Melaniae V. L.* 8, s. 168–170; *Vitae Melaniae V. G.* 8, s. 140–142.

⁵³ *Vitae Melaniae V. L.* 6,7, s. 166, por. T. Špidlik, *Melania la benefratrice*, dz. cyt., s. 41.

⁵⁴ *Vitae Melaniae V. L.*, s. 316.

⁵⁵ *Vitae Melaniae V. L.* 8.6, s. 170: „Domine meus, audi me quasi matrem et sororem tuam spiritualem, et deponere hoc pretiosum cilicense uestimentum, et induere paulo minus ui-liorem”; przekład polski: „Słuchaj mnie zatem jak matki, jak siostry w wierze. Wyrzuć ubra-

żył kosztowne ubrania, czym ją ucieszył⁵⁶. Pierwszym poważnym problemem, z jakim musieli się zmierzyć ascetyczni małżonkowie, był bunt niewolników w ich wiejskiej posiadłości. Niewolnicy z posiadłości należącej do Melanii ze zdziwieniem patrzyli na jej czyny, nie rozumiejąc, co się dzieje. Ascetyczne posiłki właścicieli wywołały sprzeciw sług, którzy nie mieli zamiaru pościć. W kuchni przygotowywano więc dwa rodzaje posiłków: ascetyczne dla gospodarzy, zwyczajne dla sług. Styl życia gospodarzy stał się tematem żartów wśród podwładnych do czasu, aż dotarła do nich niepokojąca pogłoska głoszona przez brata Pinianusa, Sewera, dotycząca sprzedaży willi wraz z niewolnikami. Przyszły właściciel mógł się okazać bardziej bezwzględny. Ta perspektywa przeraziła niewolników i doprowadziła do buntu. Sewerus rozgłosił ową plotkę prawdopodobnie z przebiegłości, licząc, że po uśmierzeniu buntu za niską cenę stanie się właścicielem posiadłości. Melania i Pinianus zdecydowali się wtedy na wyzwolenie niewolników, co wywołało opór ze strony ich własnych rodzin, jak i kręgu senatorskiego⁵⁷.

Melania postanowiła wtedy oddać sprawę pod arbitraż Sereny, oficjalnie żony *magister militum* Stylichona, a prywatnie jej przyjaciółki⁵⁸. Prawdopodobnie w maju 408 roku (według Laurence'a)⁵⁹ Serena interweniowała u cesarza Honoriusza⁶⁰, który zadekretował, że Melania i Pinianus mają prawo sprzedać swój majątek w całym cesarstwie, a pieniądze uzyskane ze sprzedaży powinny być im przekazane⁶¹. Melania i Pinianus podjęli wtedy decyzję o sprzedaży rzymskiej willi Celio⁶².

nia z tkaniny z Cylicji, nie są one odpowiednie dla tych, którzy dla Boga zrezygnowali z próżności tego świata”.

⁵⁶ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 8.5, s. 168–170.

⁵⁷ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 10, s. 172; *Vitae Melaniae* V. G. 10, s. 144–146; T. Špidlik, *Melania la benefratrice*, dz. cyt., s. 41–47.

⁵⁸ *Vitae Melaniae* V. L. 10.5, s. 172; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 34.

⁵⁹ Według M. Rampolli byłby to czerwiec/lipiec 404 roku, jednak ta datacja wydaje się mało możliwa; por. *Vitae Melaniae* V. L., s. 316.

⁶⁰ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 11–12, s. 174–180; *Vitae Melaniae* V. G. 11–12, s. 146–152.

⁶¹ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 11.1–13.4, s. 174–182; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 35–39.

⁶² Por. T. Špidlik, *Melania la benefratic*, dz. cyt., s. 57–61.

Na przełomie roku 406 i 407 (według Laurence'a, co potwierdza też datacja *Carmen XXI* Paulina z Noli⁶³) ascetyczni małżonkowie opuścili na kilka miesięcy swą podrzymską posiadłość i udali się do Noli⁶⁴, gdzie odwiedzili swego krewnego biskupa Paulina, jego żonę Terazję i ich wspólnotę monastyczną⁶⁵. W szkole św. Paulina Melania Młodsza i Pinianus dojrzewali w swym ascetycznym nawróceniu, nauczyli się tam m.in. poświęcać czas dłuższej modlitwie myślniej oraz rozważaniom tekstów biblijnych⁶⁶.

Między rokiem 408 a 410 Melania i Pinianus zdecydowali się na sprzedaż swych posiadłości w Italii, Hiszpanii i Brytanii⁶⁷. Część pieniędzy z tak uzyskanych funduszy przeznaczyci na odbudowę bazyliki św. Feliksa w Noli, część rozdali biednym i potrzebującym, a część zostawili na swe potrzeby⁶⁸. Na przełomie sierpnia i września 408 roku Melania i Pinianus wraz z Albiną udali się na Sycylię⁶⁹, gdzie w okolicach Messyny gościli w posiadłości Rufina z Akwilei⁷⁰ do jego śmierci (jesień 410 roku)⁷¹. Przebywali tam wraz ze swymi wyzwoleńcami i prowadzili życie o charakterze monastycznym⁷². Z Messyny na przełomie 410 i 411 roku udali się do swych posiadłości w rzymskiej Afryce Północnej⁷³. Sprzedawali kolejne majątki w prowincjach rzymskiej Numidii, Mauretanii i Afryki Pro-

⁶³ Por. Paulinus Nolanus, *Carmen* 21, 272–343, edidit G. Hartel, editio altera supplementis aucta curante M. Kamptner, Wien 1999, s. 167–169 (CSEL 30 bis). *Carmen XXI* został skomponowany przez Paulina w roku 407. Zobacz: A. Ruggiero, *Paolino di Nola, I carmi*, vol. II, Libreria Editrice Redenzione edizione, Napoli–Roma 1996, s. 9 (Strenae Nolanae, 7).

⁶⁴ Por. Paulinus Nolanus, *Carmen* 21, 200–219, s. 164–165.

⁶⁵ Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 316 (M. Rampolla datuje to spotkanie na styczeń 406 roku, co jednak stoi w sprzeczności z dobrze potwierdzoną datacją poezji Paulina).

⁶⁶ Por. Paulinus Nolanus, *Carmen* 21, 272–343, s. 167–169; 837–844, s. 185. O samym św. Paulinie z Noli i Terazji zobacz: J. T. Lienhard, *Paulinus of Nola and early western monasticism*, Köln–Bonn 1977; D. Kasprzak, *Il pensiero sociale di Paolino da Nola*, Kraków 2002.

⁶⁷ Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 182; *Vitae Melaniae V. G.* 14, s. 154–156.

⁶⁸ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 14.1–15.6, s. 182–186.

⁶⁹ Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 317.

⁷⁰ *Vitae Melaniae V. G.* 19, s. 162–166.

⁷¹ *Vitae Melaniae V. G.* 19–20, s. 154–170; *Vitae Melaniae V. L.*, s. 317.

⁷² Por. T. Špidlík, *Melania la benefratice*, dz. cyt., s. 62–74; E. Clark, *Women in the early Church*, Minnesota 1983, s. 219–223.

⁷³ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 21, s. 194; *Vitae Melaniae V. G.* 21, s. 170–172; *Vitae Melaniae V. L.*, s. 317.

konsularnej, a pieniądze przekazywali między innymi na Wschód, wspierając więźniów i ubogich⁷⁴. Swe bogactwa rozdzielali bardzo hojnie⁷⁵. Tą postawą wzbudzili podziw biskupów afrykańskich: Augustyna biskupa Hippony, Alipiusza biskupa Tagasty i Aureliusza biskupa Kartaginy, którzy szczodrym dobroczyńcom udzielili jednak zdroworozsądkowej rady: „Dobra, które darujecie monasterom, zużywają się szybko. Chcecie zachować wieczną pamięć? Darujcie pojedynczym monasterom nieruchomości i dochody”⁷⁶.

Ascetyczni małżonkowie rady biskupów posłuchali, a sami osiedlili się w Tagaście. Miasto to wybrali ze względu na biskupa Alipiusza, który wyróżniał się dobrą znajomością Pisma Świętego, co bardzo odpowiadało Melanii. Część pieniędzy ze sprzedaży i wiele innych cennych dóbr, takich jak np. złote szaty wyszywane perłami, złote i srebrne naczynia, kielichy Melania przekazała lokalnemu kościołowi. Biskupowi Alipiuszowi została również przekazana posiadłość ziemska, która gwarantowała wysoki dochód⁷⁷.

Melania i Pinianus spędzili w Afryce prawie siedem lat. Ufundowali dwa monaster⁷⁸. Melania przez czas pobytu w Afryce była przełożoną tego żeńskiego, który liczył wtedy sto trzydzieści mniszek. Monaster męski stanowiło natomiast osiemdziesięciu mężczyzn. W monasterze tagaściańskim Melania poświęcała się studium Biblii, kontemplacji oraz umartwiała się surowymi postami. Biblię czytała średnio cztery razy w ciągu roku. Stopniowo ograniczała liczbę posiłków: najpierw jadła co dwa dni, później co pięć, aż w końcu poprzestała na jedzeniu tylko w soboty i niedziele. Szczególną wagę przywiązywała do postów i ścisłych praktyk ascetycznych. Podczas Wielkiego Postu posiłki spożywała tylko w soboty po ukończeniu wszystkich zaplanowanych prac. Z relacji Geroncjusza wy-

⁷⁴ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 20.1, s. 192.

⁷⁵ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 20.1, s. 192; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 44.

⁷⁶ *Vitae Melaniae* V. L. 20.2, s. 192, 194: „haec quae nunc praestatis monasteriis expendantur in modico tempore. Vultis ergo sempiternam habere memoriam? Per singula monasteria donate et domos et reditus”.

⁷⁷ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 21.1–4, s. 194; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 45; L. Swan, *Zapomniane matki pustyni...*, dz. cyt., s. 137; P. Brown, *Ciało i społeczeństwo...*, dz. cyt., s. 360.

⁷⁸ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 22, s. 196; *Vitae Melaniae* V. G. 22, s. 172–174.

nika, że często jadła dopiero późną nocą, a jej posiłek składał się z chleba, surowego pora i ciepłej wody. Nie piła wina. Nigdy nie jadła do syta. W swym menu dopuszczała tylko warzywa i zboża, nigdy nie widziano jej z spożywającej inne pokarmy⁷⁹. Jedynie w okresie Wielkanocy posiłki spożywała codziennie. Były to jednak pokarmy bez dodatku oliwy, co zasnucało Albinę⁸⁰. Ostatecznie przekonała ona córkę do używania oliwy do posiłku, ale ta stosowała oliwę jedynie w okresie wielkanocnym. Asceza Albiny odbiegała zatem wyraźnie od indywidualnych praktyk przyjętych przez Melanię⁸¹.

Melania Młodsza dużo czasu spędzała na pisaniu tekstów dewocyjnych służących formacji jej siostr. Sypiała mało i zwracała innym uwagę na rolę czuwania⁸². Melania tłumaczyła siostronom zasady życia duchowego. Ostrzegała je przed pustostłowiem, próżnością i kłamstwem⁸³, rozpraszaniem, a zachęcała do pokornego trwania w raz obranej drodze duchowej⁸⁴. Nie znosiła wymieniania imion heretyków podczas uczest-

⁷⁹ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 22.1–4, s. 196; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 45–46; T. Špidlik, *Melania la benefratrice*, dz. cyt., s. 74–95.

⁸⁰ Jak przekazuje biograf (*Vitae Melaniae V. L.* 25.5, s. 202), Albina mówiła wtedy: „non est iustum diebus paschae christianum non laetari et epulari corporaliter, quemadmodum et spiritualiter”; przekład polski: „Nie jest sprawiedliwym, by chrześcijanin w dni święta Wielkiejnocy nie radował się i nie żywił swojego ciała tak, jak żywi swą duszę”.

⁸¹ *Vitae Melaniae V. L.* 25.3–4, s. 200, 202: „Ipsa enim sectabatur conversationem quarum mulierum, de quibus mihi non est nunc tempus exponi quia nec noui. Sufficit autem hoc tantum dicere quod ex fructu arbor cognoscitur et bonae radicis fructus utilis procedit”; przekład polski: „Albina natomiast przyjęła styl życia innych kobiet, o którym jednak nie będę teraz opowiadać, gdyż nie mam o nim wystarczającej wiedzy. Wystarczy jednak, że powiem «po owocu można poznać drzewo» i że tylko z dobrego korzenia może wyjść dobry owoc”.

⁸² *Vitae Melaniae V. L.* 23.6, s. 198: „Sicut Abel primitiua, ita et nos offerre Deo laudes debemus et uigilare omni tempore, quia nescimus qua hora sponsus ueniat, sero an mane ante media nocte an ad galli cantum; ne, cum ueneri, inueniat nos dormientes non tantum corpore sed et mente”; przekład polski: „jak Abel, pierwotny, tak i my musimy ofiarować chwale Panu i czuwać w każdym momencie, ponieważ nie wiemy, kiedy Pan przyjdzie, w środku nocy czy przy pianiu koguta, by nie zastał nas śpiących, gdy przyjdzie, nie tyle śpiących ciałem, co duchem”.

⁸³ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 23. 7–24.3, s. 198, 200; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 47.

⁸⁴ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 26, s. 202–204; *Vitae Melaniae V. G.* 26, s. 178–180.

niczenia w Eucharystii⁸⁵. Ceniła szczególnie cnotę czystości⁸⁶. Włosienicy, którą nosiła podczas Wielkiego Postu, nie ściągała ani w dzień, ani w nocy, aż do Wielkanocy. Cała jej odzież, także bielizna, była wykonana z końskiego włosia⁸⁷. Pragnęła też rekluzji, na co jednak nie pozwoliła jej opiekujący się nią duchowni⁸⁸.

⁸⁵ *Vitae Melaniae V.L.* 28.1–3, s. 206: „Incredulam autem causam dicturus sum: errat quaedam matronam, mulier nobilis, hospitata in sanctis Christi locis, quamquam dicebant esse haereticam. Communicabat autem et nobiscum, fictam fidem habens. Contigit enim eam mori in eodem sensu perdurantum. Et cum offerrem, nominavi eius nomen inter dormientes, consecrans sanctam oblationem. Haec enim mihi erat consuetudo in terribili hora illum sanctorum martyrum nomina recitare, ut pro me Dominum postulent, peccatores autem misericordiam consecutos, ut et ipsi pro me intercedant. Contigit autem nominare praedictam. Dixit autem ad me beatissima, quasi ad modicum irata: Viuit Dominus, pater quia si eam nominaueris, non communicabo oblationi tuae. Cum autem dedissem ei uerbum de cetero non eam nominare, dixit iterum: Quia uel semel nominasti eam, non communicabo”, przekład polski: „Była kiedyś szlachetna pani, którą goszczono w Świętej Ziemi, nie ukrywam, że była heretyczką. Pozostawała z nami w kontakcie, pomimo swojej fałszywej wiary. Stało się, że zmarła, zachowując na zawsze wiarę w to, co się wydarzyło. Podczas Eucharystii wymieniono jej imię wśród innych zmarłych, podczas składania ofiary. Było to moim zwyczajem czytać imiona zmarłych świętych, bo w tej fatalnej godzinie modlili się do Pana za mnie i grzeszników, którzy otrzymali miłosierdzie. Zdarzyło się zatem, że wymieniałem imię zmarłej, na co błogosławiona mi mówi nieco zła: «Tak jak prawdą jest, że jest Bóg, tak nie będę uczestniczyć w Ofierze, jeśli będziesz wymieniał jej imię». I dopiero gdy dałem jej słowo, że nie wymienię tego imienia, powiedziała: «Mimo to, przez fakt, że wymieniałeś jej imię jeden raz, i tak nie będę w niej uczestniczyć»”.

⁸⁶ *Vitae Melaniae V.L.* 29.2, s. 206, 208: „Breue est tempus nostrum; ut quid corrupimus corpora nostra, cum sit templum Dei?”, Quare autem castitatem, in qua Christus habitat, immunditiis contaminamus?”, przekład polski: „Nasz czas jest krótki. Po co niszczyć nasze ciała od momentu, gdy wiemy, że są one świątynią Boga? Dlaczego nawozimy nieczystym nawozem czystość, w której mieszka Chrystus?”.

⁸⁷ Por. *Vitae Melaniae V.L.* 31.1–5, s. 208, 210; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 52.

⁸⁸ *Vitae Melaniae V.L.* 32.2–7, s. 210, 212: „Voluit igitur intra cellulae suae secretum clausa iugiter residere, ut neminem nec ad uidendum prorsus susciperet. Sed prohibita est sanctorum consilio hoc ei esse impossibile propter multorum ibidem conuentum et propter bonam eius allocutionem et aedificationem. Cum autem hoc implere non fuisset permissa, disposuit sibi certas horas in quibus aduenientibus se praeberet uidendam, reliquis autem horis diuinis meditationibus Deo colloqueretur et opus perficeret manibus. Aliquando autem cogitauit arcam ligneam facere paruam, ut ita in ea stare ut neque in sinistram posset se uertere neque spatium haberet se ipsam extendere. Sed et in hoc, accepto consilio, prohibita est. Libenter enim obediabat sanctorum admonitionibus ne uana gloria caperetur”; przekład polski: „Zapragnęła zatem pozostać zamknięta w swojej celi, tak by nikt jej nie wi-

Jesienią 417 roku, po siedmiu latach pobytu w Afryce rzymskiej Melania wraz z mężem i matką opuścili Afrykę⁸⁹. Udali się najpierw do Aleksandrii, gdzie gościli u biskupa Cyryla i gdzie w tym czasie przebywał prokrok Nestor. Melania zapragnęła go poznać. Wraz z matką i mężem udali się na spotkanie z nim. Nestor zwrócił się do nich słowami⁹⁰: „Nie traćcie zapału, ponieważ końcem męki jest radość. Teraźniejsze cierpienia nie są porównywalne z przyszlą radością, która nas wypełni”⁹¹.

Umocnieni tymi słowami, na przełomie 417 i 418 roku udali się w podróż do Jerozolimy⁹². W mieście zatrzymali się w domu św. Anastazji. Dysponowali jeszcze jakimiś sumami, gdyż biograf zaświadcza o udzielanych przez nich jałmużnach. W Jerozolimie Melania jakiś czas chorowała⁹³. W 418 roku Melania i Pinianus sprzedali swoje posiadłości w Hiszpanii, a dzięki uzyskanym funduszom małżeństwo udało się do Egiptu⁹⁴, gdzie również hojnie udzielało jałmużn, o czym świadczy następujący opis:

Udali się do świętego człowieka zwanego Hefaestion. Gdy do niego przyszli, po skończeniu modlitwy święta zaczęła prosić, żeby zgodził się przyjąć monety, które chcieli mu ofiarować na jego potrzeby. Powtarzał im, że nie potrzebuje monet na swoje potrzeby, jednak oni naciskali. Nie chciał się przychylić do ich próśb i przyjął pieniądze, więc poprosili, by zmówił za nich modlitwę, gdy będą wyjeżdżać. Kiedy skłonili głowę do błogosławieństwa, święta wyszła z celi, by znaleźć miej-

dział. Jednak zabronili jej tego święci ze względu na wpływ, jaki miała na innych wiernych. Tak więc zabroniono jej zamykać się na stale w celi. Zgodzono się natomiast, by przez kilka godzin była dostępna dla ludzi, a przez resztę czasu mogłaby zostać w celi i poświęcić się medytacji, rozmowie z Bogiem i pracom ręcznym. Pewnego dnia pomyślała, by wybudować sobie skrzynkę z drewna, w której nie mogłaby się przewrócić z boku na bok ani wyprostować nóg. Lecz także w tym wypadku, gdy poprosiła o radę, zostało jej to zabronione. Chętnie słuchała rad i wskazań świętych, by nie popaść w próżność”.

⁸⁹ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 35, s. 222–224; *Vitae Melaniae V.G.* 35, s. 192–194; *Vitae Melaniae V. L.*, s. 317.

⁹⁰ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 34.13–16, s. 218, 220; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 56.

⁹¹ *Vitae Melaniae V. L.* 34.17, s. 222: „Nolite deficere, quia finis tribulationis perficit gaudium. Non sunt enim condignae passionnes huius saeculi ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis”; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 56.

⁹² Por. *Vitae Melaniae V. L.*, s. 317.

⁹³ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 35.1–6, s. 222, 224; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 57.

⁹⁴ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 37.3, s. 226; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 59.

sce, gdzie mogłaby złożyć pieniądze, których nie chciał przyjąć. Ale nie znalazła żadnego miejsca, ponieważ nie było tam nic, co należałoby do świętego. Jedyne, co należało do niego, to zwinięta w rogu mata, na której spał, koszyk ciastek, butelka i trochę soli. Jak tylko zauważyła to miejsce, ukryła tam pieniądze. Po skończonej modlitwie szybko się oddalili, tak by święty, zorientowawszy się, że została u niego monety, nie zdążył ich dogonić. Spieszyli się, tak by zdążyć uciec. Święty, myśląc o prośbach Melanii, szybko to przemyślał i zaczął szukać monet, gdyż domyślił się, jak mogła postąpić. Znalazł je i szybko wyruszył, by ich dogonić. Podróżnicy zdążyli już przekroczyć rzekę, gdy ich zobaczył, rzucił się za nimi, krzycząc: „Proszę was, dlaczego zostawiliście mi coś, co nie jest mi potrzebne na pustyni? Jeśli to zatrzymam, będę musiał ponieść ryzyko, że pojawią się złodzieje”. Odpowiedziała mu na to święta: „Jeśli chcesz, oddaj to biednym. Pan pomógł mi zrealizować moje życzenie”. Odpowiedział jej: „A gdzie pójde szukać biednych, jeśli nie opuszczę nigdy pustyni? Weźcie je i znajdźcie sposób, by rozdać je biednym”. Święta pod żadnym warunkiem nie chciała wziąć z powrotem tego, co raz dała. Święty zaś, nie mogąc wejść do rzeki, wrzucił do niej pieniądze, które miał w rękach. Później wielu mnichów nie chciało przyjmować darów Melanii, jednak ona tak jak w tym przypadku zostawiała im pieniądze tak, by tego nie widzieli, i tak każdy, kogo spotykała, dostawał coś od niej. Wiedziała, że od tego momentu dużo dobra zostało wlane w jej duszę⁹⁵.

⁹⁵ *Vitae Melaniae V. L.* 38.1–7, s. 226, 228: „Et quia hoc ei erat studium pro aliorum refrigerio semper esse sollicitam, uenerunt ad quemdam sanctissimum uirum, sicut ipsa nobis referre dignabatur, nomine Hefaestionem. Ad quem cumque ingressi fuissent, post orationem coepit sancta rogare ut paucos aureos in usibus suis, his offerentibus, accipere dignaretur. Qui alto pede resiliens repellere oblata, nec sibi necessarium esse aurum in usibus fatebatur. At cum nulla prece flecteretur accipere, rogatur interim ut proficiscentibus, sicut most est, orationem dare iuberet; et cum ille pronus in faciem Dominum pro ipsis oraret, sancta perlustrat cellulam, quaerit ubi occulte relinquat pecuniam quam oblatam repulerat. Nihil prorsus tale occurrit, quia nihil quod uir sanctus possideret in cellula habebatur, nisi tantum matta in qua iacebat et in angulo una sportella cum paucis paximatis et uas cum sale modico. Quod uix reperiens, beatissima paucos solidos obruit et, accepta oratione, festinanter egrediuntur, ne seruus Domini repertos eisdem refunderet. Festinant igitur properantes aufigere. Sed cum homo Dei cogitaret preces beatissimae quas illi ut acciperet proferebat, suspicione ducitur et, perscrutans continuo, absconsa quae repulerat inuenit, et sumens cursu rapidissimo sanctos insequitur. Sed cum iam hii flumine transmeato haberentur, peruenit ad litus et exclamans dixit: «Rogo, quid mihi hoc non necessarium in loco deserto reliquistis? Quod si habere uolueris, latronum pericula sustinebo». Et beatissima ad eum: «Si, placet, iube dare pauperibus; meum enim uotum Dominus implere dignatus est». Et ille dixit: «Et quo ibo uel ibi requiram pauperes, numquam a deserto recedens? Sed ipsi magis recipientes aliis dare dignamini». Sed cum nullo pacto nec ista recipere semel data uoluisset, nec ille potuisset flumen transire, pecuniam quam in manu tenebat proiectam in profundo fluminis mersit”.

Podczas pobytu w Egipcie Melania i Pinianus odwiedzili najbardziej znane ośrodki życia monastycznego⁹⁶. Po powrocie do Jerozolimy Melania jako miejsce zamieszkania wybrała Górę Oliwną. Przebywała tam w odizolowanej celi, którą dla nich obu przygotowała Albina⁹⁷. W Jerozolimie Melania miała kontakt z Hieronimem ze Strydonu i ze swą kuzynką Paulą, która podobnie jak ona prowadziła tam życie ascetyczne. W 431 roku umarła Albina, która została pochowana w kaplicy Apostolium na Górze Oliwnej. Melania podjęła wówczas decyzję o wybudowaniu i uposażeniu monasteru żeńskiego. Stopniowo dołączyło do niej dziewięćdziesiąt kobiet⁹⁸. Nie chciała jednak zostać przełożoną we własnej fundacji, ale doprowadziła do wyboru innej przełożonej. Sama zadowolili się rolą mistrzyni duchowej, doradczyni i dobrodziejki⁹⁹. W swoich naukach duchowych szczególnie podkreślała rolę wzajemnej miłości¹⁰⁰, zindywidualizowanego podejścia do umartwień¹⁰¹ oraz posłuszeństwa wobec przełożonych¹⁰². Na prośbę Melanii umieszczono w monasterze dużą wannę do użytku sióstr, by ograniczyć ich wyjścia do łaźni i ewentualny kontakt mniszek z mężczyznami¹⁰³.

W roku 432 zmarł Pinianus. Po jego śmierci Melania została na 4 lata rekluzką (432–435/436), zamykając się w kaplicy Apostolium, gdzie zostali pochowani Albina i Pinianus¹⁰⁴. Po jakimś czasie spostrzegła, że w pobliskim kościele brakuje mnichów i że jest on mocno zaniedbany. Tak narodziło się w niej pragnienie ufundowania monasteru męskiego, którego

⁹⁶ Por. T. Špidlik, *Melania la benefattrice*, dz. cyt., s. 96–127.

⁹⁷ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 40.1–4, s. 230, 232; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 60–61.

⁹⁸ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 41, s. 232–238; *Vitae Melaniae V. G.* 41, s. 204–206; *Vitae Melaniae V. L.*, s. 318.

⁹⁹ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 42.3–4, s. 238; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 64.

¹⁰⁰ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 43.1–2, s. 238.240; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 64.

¹⁰¹ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 45.3, s. 244; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 68.

¹⁰² Por. *Vitae Melaniae V. L.* 44.1–3; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 65.

¹⁰³ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 41.7–9, s. 236; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 63.

¹⁰⁴ Por. *Vitae Melaniae V. L.* 49, s. 248–252; *Vitae Melaniae V. G.* 49, s. 220.

mnisi opiekowali się kościołem i kaplicą, w której pochowani zostali jej matka i mąż¹⁰⁵. Jakiś nieznanymi dobrodziej ofiarował jej na ten cel dwieście solidów¹⁰⁶. Budowę monasteru męskiego ukończono na przełomie 435 i 436 roku¹⁰⁷. Otrzymałszy w sierpniu 436 roku listy od swego wuja Woluzjusza z Konstantynopola, jesienią Melania udała się odwiedzić krewniaka¹⁰⁸. Podróż odbyła w towarzystwie prezbitera Geroncjusza¹⁰⁹. W Konstantynopolu zatrzymali się u cesarskiego dworzanina Lausosa¹¹⁰, którego Geroncjusz określa mianem błogosławionego¹¹¹. Przebywając we wschodniej stolicy cesarstwa, Melania dwa miesiące chorowała¹¹². Pod koniec jej choroby jej wuj nawrócił się na chrześcijaństwo, przyjął chrzest (4 lub 5 stycznia 437 roku), a 6 stycznia zmarł¹¹³. Po odbyciu żałoby, 40 dni po śmierci wuja, 22 lutego 437 roku Melania podjęła decyzję o powrocie do Jerozolimy¹¹⁴. Podróż z Konstantynopola do Jerozolimy trwała 44 dni, od 26 lutego do 6 kwietnia 437 roku¹¹⁵. Biograf wspomina, że przez cały czas pościli ze względu na Wielki Post¹¹⁶, a sama droga była uciążliwa na skutek przenikliwego zimna¹¹⁷.

¹⁰⁵ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 49.3, s. 250; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 69.

¹⁰⁶ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 49.3, s. 250; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 70.

¹⁰⁷ Por. *Vitae Melaniae* V. L., s. 318.

¹⁰⁸ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 50.1–2, s. 252; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 70.

¹⁰⁹ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 53, s. 258–260; Gerontius, *Vitae Melaniae* V. G. 53, s. 228–232.

¹¹⁰ Palladiusz, uczeń św. Makarego Wielkiego właśnie temu Lausosowi zadeedykował napisane ok. 420 r. swe wspomnienia z pustyni egipskiej, tytułując je *Historia Lausiaca*. Por. Palladiusz, *Opowiadania dla Lausosa (Historia Lausiaca)*, przekł. S. Kalinkowski, Kraków 1996 (*Źródła Monastyczne*, 12).

¹¹¹ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 53.1–7, s. 258; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 74.

¹¹² Por. *Vitae Melaniae* V. L. 54.1–5, s. 260.262; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 75.

¹¹³ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 55.1–3, s. 262.

¹¹⁴ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 56, s. 266–270; *Vitae Melaniae* V. G. 56, s. 238–240.

¹¹⁵ Por. *Vitae Melaniae* V. L., s. 318.

¹¹⁶ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 56.1–2, s. 266.268; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 78.

¹¹⁷ *Vitae Melaniae* V. L. 56.2–3, s. 266.268: „Cumque hortaremur eam aliquantulum propter itineris laborem tertio uel quarto die ieiunium relaxare, dicebat nobis nihil se penitus fatigari: Neque ieiunium debeo minuere, sed amplius nunc debeo ieiunare, quia mihi indignae ancillae suae Dominus tanta praestare dignatus est. His et aliis blandis suis sermoni-

Święta zmartwychwstania obchodziła Melania w swym monasterze na Górze Oliwnej. Na początku 439 roku wybudowała przy męskim monasterze martyrium, w którym chciała, aby celebrowano Eucharystie za dusze Pinianusa i Melanii¹¹⁸. 16 maja 439 roku odwiedziła Melanię sama cesarzowa Eudoksja¹¹⁹. Tuż przed świętami Bożego Narodzenia Melania, przeczuwając zbliżającą się śmierć, poprosiła swą kuzynkę Paulę, by towarzyszyła jej w podróży do Betlejem. Powiedziała: „Chcę jechać do Betlejem, aby tam świętować narodziny mojego Pana, ponieważ nie wiem, czy nie będą to ostatnie święta w moim życiu”. Udały się więc do Betlejem, by tam świętować Boże Narodzenie. Po powrocie do Jerozolimy Melania powiedziała do Pauli: „Módl się za mnie, ponieważ następne Boże Narodzenie będziesz świętować beze mnie. Koniec mojego życia jest bliski”¹²⁰. Zmarła tydzień później, 31 grudnia 439 roku¹²¹.

Podsumowanie

Życiorys Melanii Młodszej jest trzecią hagiografią poświęconą świętej ascetce chrześcijańskiej, jaką przekazała nam tradycja patrystyczna – obok *Żywota Makryny* autorstwa jej brata Grzegorza z Nyssy (ok. 381–382) oraz *Życia Synkletyki* napisanego ok. 430–450 przez Pseudo-Atanazego. Życiorys Melanii pióra Geroncjusza zawiera już charakterystyczne opisy modelowej świętości, jakie z czasem staną się topiką hagiografii chrześ-

bus nos confortans animo fortiores reddebat, ita ut neque ipsa neque nos aliquod periculum sentiremus”; przekład polski: „Byliśmy wszyscy wycieńczeni. Ze względu na zmęczenie prosiłmiśmy świętą, by odpuściła trochę post, by zjadła coś trzeciego czy czwartego dnia, ale mówiła nam, że nie jest wyczerpana. Powtarzała: «nie muszę zmniejszać postu, wręcz przeciwnie, muszę pościć więcej, ponieważ Pan poświęcił się dla mnie, dla swej wiernej służebnicy uczynił takie cuda». Zagłębiając się w jej słodkich słowach, dzięki niej stawaliśmy się silniejsi, tak że ani ona, ani my nie czuliśmy strachu”.

¹¹⁸ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 56.4–57.1, s. 268, 270; Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, dz. cyt., s. 79.

¹¹⁹ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 58, s. 270–274; *Vitae Melaniae* V. G. 58, s.240–244; *Vitae Melaniae* V. L., s. 319.

¹²⁰ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 63.2, s. 284; *Vitae Melaniae* V. G. 63.2, s. 254.

¹²¹ Por. *Vitae Melaniae* V. L. 68.7, s. 296; *Vitae Melaniae* V. G. 68.7, s. 266; *Vitae Melaniae* V. L., s. 319.

cijańskiej (wyrzeczenie się małżeństwa, wybór życia w czystości konsekrowanej, pogarda dla pięknych ubrań i dóbr ziemskich, rozdanie wcześniejszych dóbr na jałmużnę, ciągła lektura Biblii, długie medytacje, życie monastyczne, udzielanie otoczeniu duchowych porad i pouczeń). Życiorys świętej stał się dla kolejnych pokoleń chrześcijańskich ascetów literackim modelem życia opartego na ideałach Ewangelii.

Kult Melanii Młodszej zaczął się rozszerzać w Kościele zachodnim od IX wieku, ale większego znaczenia nabrał dopiero za sprawą kardynała Mariana Rampolli del Tindaro, który w 1905 roku opublikował swe krytyczne wydanie *Sancta Melania Giuniore, Senatrice Romana*. W 1907 roku Pius X zatwierdził ku jej czci teksty liturgiczne do mszy świętej i do breviarza. Do ożywienia kultu świętej przyczynił się zatem powrót do źródeł patrystycznych. To niewątpliwie znak dla badaczy antyku chrześcijańskiego, by ze skarbca tradycji patrystycznej wydobywać kolejne perły przeszłości.

Summary

Person of St. Melania the Younger in the Light of *Vita Sanctae Melaniae Senatricis Romae* by Geroncius

St. Melanie the Younger was born in Rome in 383 or 385 A.D. in a rich and well-known family Valeria. She was the daughter of Valerius Publicoli, a Roman senator, and Albina Ceionia as well as the granddaughter of Malanie the Older, a Christian ascet and founder of many monasteries. At the age of 14, upon her parents' decision, she married her cousin, a 17 year old Valerius Pinianus. She preferred to run a life focused on God and she continuously encouraged her husband to follow her example too. After their two children had died, both Melanie and her husband made a decision to live in ascesis and resigned from all signs of belonging to the upper social class. They started selling their mansions scattered all over the world one by one and donated their money to people in need. Having left Rome, they proceeded to Nola where they met St. Paulin, and next to Africa, where they met St. Augustine. After spending 7 years in Africa, they went to the Holy Land. There Melanie also founded monasteries. She spent a few years in the Mount of Olives living in severe ascesis. She went to Egypt, where she visited the most famous monastery life centres and hermits' centres. Having returned to Jerusalem, Melanie came back to living in penance. She died on 31st December 439 A.D., in opinion about her holiness. In 1907 the Pope Pius X formally confirmed her liturgical worship.

Keywords: Melania the Younger, keep a fast, ascetic life, conversion, monastery, Rome, Africa, Jerusalem

Osoba św. Melanii Młodszej w świetle *Vitae Sanctae Melaniae Senatricis Romae* autorstwa Geroncjusza

Wiadomości o życiu św. Melanii czerpiemy z życiorysu (w dwóch redakcjach, greckiej i łacińskiej) napisanego przez prezbitera Geroncjusza po roku 452. Św. Melania Młodsza urodziła się w Rzymie w 383 lub 385 roku, w zamożnej rodzinie Waleriuszy (*gens Valeria*). Była córką senatora Waleriusza Publicoli i Albiny Ceionia oraz wnuczką Melanii Starszej. W wieku 14 lat decyzją rodziców została żoną swego kuzyna, 17-letniego Waleriusza Pinianusa. Melanią pragnęła prowadzić życie ascetyczne, do czego nieustannie zachęcała też swojego męża. Po śmierci dwójki dzieci wspólnie z mężem podjęli decyzję o życiu w ascezie. Sprzedali kolejno posiadłości rozrzucone po całym świecie, a pieniądze rozdawali na jałmużnę. Po opuszczeniu Rzymu udali się do św. Paulina w Noli, następnie do Afryki, gdzie spotkali się ze św. Augustynem. Po siedmiu latach pobytu w Afryce udali się do Ziemi Świętej. Melania ufundowała tam co najmniej dwa klasztory. Na Górze Oliwnej Melania spędziła kilka lat, żyjąc

w surowej ascezie. Odbyła też podróż do Egiptu, gdzie odwiedziła najbardziej znane ośrodki życia monastycznego i pustelniczego. Zmarła 31 grudnia 439 roku w opinii świętości. W 1907 roku Pius X zatwierdził jej kult liturgiczny.

Słowa kluczowe: Melania Młodsza, życie ascetyczne, post, nawrócenie, klasztor, Rzym, Afryka, Jerozolima

Bibliografia

Ambrosius Aurelius, *De virginibus*, tytuł polski: *O dziewicach*, tłum. W. Szoldrski, K. Obrycki, [w:] *św. Ambroży, Wybór pism*, cz. 2, Warszawa 1986, s. 173–228 (Pisma Starożytności Pisarzy, 35).

Brown P., *Ciało i społeczeństwo. Mężczyźni, kobiety i abstynencja seksualna we wczesnym chrześcijaństwie*, przeł. I. Kania, Kraków 2006.

Clark E., *Women in the early Church*, Minnesota 1983.

d'Alès A., *Le deux Vies de sainte Mélanie la Jeune*, „*Analecta Bollandiana*” 35 (1906), s. 401–450.

De Smedt Ch., *Vita S. Melaniae Junioris auctore coevo et sanctae familiari*, „*Analecta Bollandiana*” 8 (1889), s. 16–63.

Delehaye H., *S. Melaniae Junioris Acta Graeca*, „*Analecta Bollandiana*” 22 (1903), s. 5–50.

Die Chronik des Hieronymus, hg. von R. Helm, Berlin 1956² (Griechischen Christlichen Schriftsteller der Ersten Drei Jahrhunderte, 7).

Sancti Eusebii Hieronymi Epistulae, hg. von I. Hilberg, Vienna 1996² (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 54).

Étienne R., *Ausone, propriétaire terrien et le problème du lattifundium au IVe siècle ap. J. C.*, [w:] *Institutions, société et vie politique dans l'Empire Romain au IVe siècle ap. J. C.*, a cura di M. Christol et alii, Selci Lama (Perugia) 1992, s. 305–311 (Collection de l'École Française de Rome, 159).

Gérontius, *La vie latine de sainte Mélanie*, édition critique, trad. et commentaire par P. Laurence, Jerusalem 2002 (Studium Biblicum Franciscanum, Collectio Minor 41).

Gérontius, *The life of Melanie the Younger*, ed. E. A. Clark, New York–Toronto 1984.

Gérontius, *Vie de Sainte Melanie*, édition bilingue français-grec, red. Denys Gorce, Paris 1962 (Sources Chrétiennes, 90).

Geronzio, *Vita latina di santa Melania*, a cura di L. Coco, Roma 2013 (Collana dei Testi Patristici, 229).

Mathisen R. W., *Fifth-century visitors to Italy: business or pleasure? [w:] Fifth-century Gaul: a crisis of identity?*, ed. J. Drinkwater, H. Elton, Cambridge 1992, s. 228–238.

Melania, [w:] H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1995, s. 412.

Metafraste S., *Vita et conversatio sanctae Melanae Romanae*, Paris 1863, kol. 753–794 (PG 116).

Misztal H., *Geniusz kobiety. Aspekt etyczny-społeczny*, Sandomierz 1996.

Molinier A., Kohler C., *Itinera Hierosolymitana latina lingua exarata*, Genevae 1885.

- Murphy F. X., *Melania the Elder: a biographical note*, „Traditio” 5 (1947), s. 59–77.
- Palladio, *La storia Lausiaca*, a cura di G. J. M. Bartelink, introduzione di Ch. Mohrmann, trad. di M. Barchiesi, Verona 1974.
- Palladiusz, *Opowiadania dla Lausosa (Historia Lausiaca)*, przekł. S. Kalinkowski, Kraków 1996 (Źródła Monastyczne, 12).
- Paolino di Nola, I carmi*, vol. II, a cura di A. Ruggiero, Libreria Editrice Redenzione, Napoli–Roma 1996, s. 9 (Strenae Nolanae, 7).
- Paulinus Nolanus, *Carmina*, edidit G. Hartel, editio altera supplementis aucta curante M. Kamptner, Wien 1999 (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 30 bis).
- Paulinus Nolanus, *Epistulae, Sancti Pontii Meropii Paulini Nolani Epistulae*, hg. von G. de Hartel, M. Kamptner, Vienna 1999² (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 29).
- Rampolla del Tindaro M., *Sancta Melania Giuniore, Senatrice Romana*, Roma 1905.
- Špidlik T., *Melania la benefatrice (383–440)*, Milano 1986.
- Swan L., *Zapomniane matki pustyni. Pisma, życie i historia*, tłum. P. Kaźmierczak, Kraków 2005.
- Szczur P., *Melania Młodsza*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. A. Bednarek i in., Lublin 2008, k. 488.
- Św. *Melania Młodsza, wdowa*, 383–439, [w:] W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Łódź 1984, s. 804–805.
- Urban J., *Relacja kard. Jana Puzyny o konklawe 1903 r. i o jego słynnym weto*, „Folia Historica Cracoviensia” 8 (2002), s. 273–276.
- Valeria Gens*, [w:] *Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, ed. W. Smith, vol. 3, Boston 1867, s. 1215.
- Wilkinson K. W., *The Elder Melania’s missing decade*, „Journal of Late Antiquity” 5.1 (Spring 2012), s. 166–184.